

Załącznik nr 17 do Zarządzenia
Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB
Nr 9/22 z dnia 21 stycznia 2022 r.

PROGRAM
OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH
OWIEC RASY POLSKA OWCA POGÓRZA

2022

Program ochrony zasobów genetycznych polskiej owcy pogórza

1. Słownik pojęć

- a. Program ochrony – Program ochrony zasobów genetycznych owiec rasy polska owca pogórza,
- b. Program hodowlany – Program hodowlany owiec rasy polska owca pogórza,
- c. Instytut – Instytut Zootechniki - Państwowy Instytut Badawczy, podmiot realizujący i koordynujący zadania w zakresie ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich, na mocy art. 34 ust. 3 *ustawy o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich* (Dz. U. z 2021, poz. 36)
- d. Związek – Polski Związek Owczarski/Regionalny Związek Hodowców Owiec i Kóz – podmiot prowadzący księgi hodowlane oraz ocenę wartości użytkowej owiec rasy polska owca pogórza,
- d. Grupa Robocza – Grupa Robocza ds. ochrony zasobów genetycznych owiec i kóz powołana zarządzeniem Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB.

2. Historia rasy

Prace nad wytworzeniem rasy sięgają lat 50. XX wieku i związane były z potrzebą uzyskania rasy przydatnej do użytkowania na terenach Pogórza Karpackiego i Przedgórze Sudeckiego, o dużej ilości opadów i znacznych dobowych różnicach temperatury. Prace hodowlane biegły dwutorowo, ze względu na odmiennosć warunków przyrodniczych i kulturowych tych rejonów.

Próby wytworzenia owcy przydatnej dla terenu Pogórza Karpackiego podejmowano w kilku ośrodkach. Na Pogórzu Przemyskim (prof. S. Jełowicki) efektem krzyżowania ras: cakiel x cygaj x kent oraz cakiel x merynos x kent miała być długowelnista owca bieszczadzka (Czernek, 1973).

W ZD Gaik i Lipowa należących do Instytutu Zootechniki, materiał wyjściowy do wytworzenia nowej rasy stanowiła owca bocheńska, którą kryto trykami fryzyjskimi i caklofryzem, a uzyskane mieszańce trykami Texel.

W ZD Grodziec podjęto próby wytworzenia rasy na bazie polskiej owcy górskiej i Texela, Kenta, Leicester (prof. M. Czaja i J. Luchowiec, za Czernek, 1979). Najlepsze efekty dało krzyżowanie z trykami Leicester, które poprawiło wydajność wełny i przekształciło wełnę mieszaną w jednolitą. Uzyskane maciorki przekrzyżowano Kentem, co wpłynęło na poprawę

użytkowości wełnistej (cieńsza jednolita wełna, większa masa wełny potnej) i rzeźnej jagniąt (Czernek, 1987).

Na Przedgórzu Sudeckim prace nad uszlachetnieniem krajowych cakli prowadzono w ZD Wysokie Łąki, należącym do WSR we Wrocławiu. Prof. M Juny wykorzystywał w tym celu cygaje oraz jego mieszańce z merynosem tzw. spanki, a uzyskane w ten sposób owce kojarzył z rasą kent i fryzem. Wytworzona tzw. owca sudecka była owcą w typie długowelnistym, o dobrej wydajności wełny i mleczności (Juny, 1956). Dalsze prace nad konsolidacją rasy prowadzono w trzech rejonach hodowlanych; na Dolnym Śląsku hodowana owca zwana była owcą ząbkowicką (Jastrzębska i in., 2011).

W roku 1963 owca pogórza uznana została za odrębny typ i określono obszar występowania (rzeszowskie, krakowskie, wrocławskie, katowickie). Populacja owcy pogórza liczyła w tym okresie 104 tys. owiec (Czernek, 1972). W każdym z rejonów prowadzono odrębną politykę hodowlaną. W roku 1977 uzyskała status odmiany rasowej. W latach 70. praca hodowlana zmierzała do wyrównania pogłowia dla całego rejonu pogórzy, o specyficznych warunkach klimatycznych i fizjograficznych, a także ze względu na zapotrzebowanie na większe partie wełny jednolitego typu (Czernek, 1973). Występujące w populacji owcy pogórza w województwie wrocławskim zwierzęta w typie fryza, Texela i cygaja krzyżowano z trykami rasy Kent, co miało ujednolicić cechy użytkowości wełnistej. W województwie katowickim użyto mieszańców owcy pomorskiej z Texelem, w województwie krakowskim owcy typu olkuskiego, a w rzeszowskim Leina. W latach 80. XX w. podejmowano działania mające na celu poprawę wydajności rzeźnej owiec pogórza, głównie na Pogórzu Karpackim.

Regres owczarstwa w latach 90. XX spowodował spadek liczebności populacji również owcy pogórza. Na przestrzeni 30 lat liczba owiec tej rasy zmniejszyła się drastycznie, zagrażając egzystencji rasy.

Polska owca pogórza to owca w typie mięsno-wełnistym, z możliwością użytkowania mlecznego. Rasa mateczna, o dobrych cechach macierzyńskich. Charakteryzuje się plennością na poziomie 130% i średnio wczesnym dojrzewaniem. Przydatna do chowu indywidualnego w systemie ekstensywnym, dobrze wykorzystuje pastwisko.

3. Uzasadnienie konieczności ochrony

Polska owca pogórza to rasa lokalna, wytworzona na terenie Pogórza Karpackiego i Przedgórza Sudeckiego, służąca potrzebom miejscowej ludności. W trakcie procesu hodowlanego nabyła specyficzne cechy, dzięki którym stała się doskonale przystosowana do warunków podgórskich rejonów Polski.

*PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH OWIEC
RASY POLSKA OWCA POGÓRZA*

Polska owca pogórza jest doskonale przystosowana do trudnych warunków podgórskich, o dużej ilości opadów i znacznych dobowych różnicach temperatury. Półotwarte runo pozwala na szybkie pozbycie się nadmiaru wilgoci. Rasa o dobrej użytkowości mięsnej. Owce stanowią cenny element bioróżnorodności rejonów podgórskich, gdzie spełniać mogą funkcję ekologiczną, biorąc udział w pielęgnacji krajobrazu. Produkty uzyskiwane od owiec pogórza, utrzymywanych na ekologicznie czystych terenach, stanowią mogą dodatkowe źródło dochodu gospodarstw.

Mała liczebność populacji, stwarza zagrożenie egzystencji tej rasy, a jednocześnie uniemożliwia produkcję tryków hodowlanych. W związku z tym zachowanie tej rasy należy uznać za w pełni uzasadnione.

Ochrona zasobów genetycznych zwierząt in situ polega na ochronie zagrożonych gatunków i ras zwierząt w ich naturalnych warunkach bytowania. Wiele ras owiec nierozzerwalnie złączona jest z obszarami ich powstawania i często wielowiekowej egzystencji. Dlatego też wraz z ochroną zwierząt należy zadbać o to aby populacje chronione występowały na terenach swojego naturalnego występowania.

Program ochrony zasobów genetycznych rasy polska owca pogórza realizowany jest od roku 2015.

4. Potwierdzenie statusu zagrożenia wyginięciem

a. Określenie wielkości populacji w Programie

Rok	Liczba stad	Liczba maciorek
2005	-	-
2015	15	786
2020	18	1559

b. Liczba samic wpisanych do ksiąg hodowlanych

Rok	Liczba stad	Liczba maciorek
2005	26	2177
2015	15	1112
2020	21	2090

Populacja polskiej owcy pogórza w pierwszych latach XXI wieku szacowana była na ok. 2200 owiec matek. Obecnie programem ochrony zasobów genetycznych objętych jest 1559

maciorek (2020 r.). W wyniku prowadzonych obserwacji i badań oraz przyjętych światowych rozwiązań, a także w oparciu o dane z realizacji programów ochrony zasobów genetycznych poszczególnych populacji w Instytucie opracowano model szacowania statusu zagrożenia ras rodzimych, dostosowany do warunków polskich.

Aktualny status zagrożenia dla rasy = 1,6 wraz z opisem metody szacowania tego statusu znajduje się na stronie internetowej Instytutu pod adresem: <http://www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/status-zagrozenia-ras>

Na podstawie liczby samic wpisanych do ksiąg oraz wartości wskaźnika statusu zagrożenia w rasie polska owca pogórza stwierdzono, że obecnie rasa ta wymaga dalszej ochrony.

5. Cel programu

Podstawowym celem programu jest:

- 1) zwiększanie liczebności populacji owiec tej rasy objętych programem,
- 2) stabilizacja i zachowanie wzorca rasowego poprzez wybór do programu owiec, których przodkowie od 2 pokoleń należą do tej samej rasy,
- 3) zachowanie najcenniejszych cech rasowych, takich jak:
 - adaptacja do warunków terenowych i klimatycznych Pogórza Karpackiego i Przedgórze Sudeckiego,
 - predyspozycje do użytkowania pastwiskowego,
 - macierzyńskość - dobre wyniki odchowu w trudnych warunkach środowiskowych,
 - półotwarte runo.
- 4) utrzymanie istniejącej zmienności genetycznej.

Prace hodowlane ukierunkowane są na zachowanie plenności i cech użytkowości mięsnej i wełnistej, umożliwiających utrzymanie zarówno w systemie ekstensywnym jak i półintensywnym.

6. Wzorzec populacji

Cechy pogłowia:

- a) Wrażenie ogólne – owce dość duże, o długim i szerokim tułowiu, na średnio wysokich nogach, o wełnie gęstej i długiej.
- b) Plenność –130%.
- c) Dojrzewanie – średnio wczesne.

Cechy osobnicze:

- a) pokrój
- głowa średnio szeroka z dużymi uszami; rogatość niedopuszczalna; dopuszczalne naroża;
 - szyja średnio szeroka, niezbyt długa;
 - tułów dość długi, głęboki i szeroki; głęboka klatka piersiowa; linia grzbietowa prosta; dopuszczalne słabsze związanie za kłębem, lekka spadzistość lub przebudowanie zadu;
 - kończyny – średnio wysokie, prawidłowo ustawione, o mocnej kości, dopuszczalne drobne błędy w ustawieniu;
 - umięśnienie – dobre grzbietu, lędźwi i udźca;
- b) umaszczenie – białe, z dopuszczalnymi ciemnymi i żółtymi odcieniami na głowie, uszach i kończynach;
- c) masa ciała - maciorki 55-60 kg, tryki 70-90 kg;
- d) wełna
- średnio gruba i gruba,
 - charakter wełny: runo półotwarte, składające się ze słupków stożkowatych, o tępym zakończeniu,
 - wełna lśniąca,
 - tłuszczopot koloru jasnego, o konsystencji oleistej,
 - nogi nieowelnione,
 - wysadność wełny 12-16 cm,
 - wydajność wełny potnej: około 4,5 kg maciorki, 6 kg tryki.

Rasa mateczna, o dobrym odchowcie jagniąt. Użytkowość mięsno-wełnista, zalecana do chowu pastwiskowego. Owce łagodne, nadające się do gospodarstw agroturystycznych.

7. Zakres i metody służące realizacji Programu ochrony

7.1 Metody hodowlane

Podstawowym celem Programu ochrony zasobów genetycznych owiec rasy polska owca pogórza jest utrzymanie zmienności genetycznej i stabilizacja cech fenotypowych oraz funkcjonalnych. Prace hodowlane w populacji zachowawczej są prowadzone w oparciu o ocenę eksterieru i wartości użytkowej.

7.1.1 Ocena wartości użytkowej

Ocena wartości użytkowej obejmuje ocenę użytkowości rozplodowej na podstawie raportów z wykotów uwzględniających plenność, płodność, odchów jagniąt; użytkowość rozplodową i użytkowość mięsną, która obejmuje tempo wzrostu jagniąt, a także typ runa.

Prowadzone są obserwacje:

- masy ciała w wieku 2 dni,
- masy ciała w wieku 56 dni,
- masy ciała maciurek i tryczków przy licencji,
- masy ciała owiec przed każdą stanówką,
- plenności życiowej maciorki,
- masy miotu w wieku 56 dni,
- typu wełny charakterystycznego dla rasy.

Warunkiem oceny wartości użytkowej jest bezwzględne przestrzeganie obowiązku identyfikacji zwierząt.

7.1.2 Metody doboru zwierząt do kojarzeń i zasady ich prowadzenia

Ocena wartości hodowlanej oraz selekcja związana jest z zachowaniem cech charakterystycznych dla owcy pogórza i zgodna z celem Programu ochrony.

Ocena wartości hodowlanej opiera się na wynikach kontroli użytkowości prowadzonej przez Polski Związek Owczarski. Do hodowli kwalifikowane są zwierzęta przy licencji na podstawie pochodzenia, zgodności z założeniami wzorca rasowego i wartości użytkowej.

Wybór tryków do dalszej hodowli dokonywany jest tylko spośród zwierząt urodzonych przez matki o plenności życiowej powyżej 130%.

8. Zasady wyboru i kwalifikacji zwierząt do Programu ochrony

Typowanie owiec do udziału w Programie ochrony będzie dokonywane przez Związek.

Kwalifikacji owiec matek dokonuje Koordynator Programu ochrony z ramienia Instytutu zgodnie z obowiązującą Procedurą.

Programem ochrony będą mogły być objęte owce matki hodowli krajowej poddane ocenie wartości użytkowej zgodnie z obowiązującymi przepisami, które:

- są wpisane do księgi hodowlanej dla rasy,
- charakteryzują się cechami fenotypowymi zgodnymi ze wzorcem określonym w Programie ochrony.

W momencie umożliwienia płatności do samców w nowym Planie Strategicznym na lata 2023-2027 Programem ochrony będą mogły być objęte również tryki hodowli krajowej poddane ocenie wartości użytkowej zgodnie z obowiązującymi przepisami, które:

- są wpisane do księgi hodowlanej dla rasy,
- charakteryzują się cechami fenotypowymi zgodnymi ze wzorcem określonym w programie ochrony.

Maksymalna liczba macierek przypadająca na tryka powinna wynosić 30.

9. Zakres kriokonserwacji materiału biologicznego i sposób wykorzystania tego materiału

Zakres kriokonserwacji materiału biologicznego ustalony zostanie po uruchomieniu na terenie kraju stacji pobierania nasienia dla małych przeżuwaczy. Celowym jest tworzenie kolekcji zarodków oraz nasienia i ich przechowywanie w stanie głębokiego zamrożenia w ciekłym azocie w Krajowym Banku Materiałów Biologicznych (KBMB) w Balicach. Gromadzenie i wykorzystywanie materiału biologicznego odbywać się będzie pod nadzorem Grupy Roboczej ds. ochrony zasobów genetycznych owiec i kóz oraz zgodnie z Procedurami obowiązującymi w Instytucie w tym zakresie.

10. Zasady organizacji i realizacji Programu ochrony

a. Program ochrony zasobów genetycznych owiec rasy polska owca pogórza realizowany będzie przez:

- hodowcę – właściciela stada owiec,
- Polski Związek Owczarski oraz Regionalne Związki Hodowców Owiec i Kóz prowadzące księgę hodowlaną oraz ocenę wartości użytkowej owiec,
- Instytut Zootechniki - Państwowy Instytut Badawczy realizujący i koordynujący zadania z zakresu ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich.

Zasady współpracy pomiędzy Związkiem, a Instytutem określa zawarte Porozumienie. Uczestnictwo hodowcy w programie jest dobrowolne. Zasady przystąpienia do Programu i uczestnictwa w nim określa Procedura (<http://owce.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/dokumenty>).

b. W celu wspomagania realizacji Programu niezbędne jest podjęcie dodatkowych działań takich jak:

*PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH OWIEC
RASY POLSKA OWCA POGÓRZA*

- propagowanie wiedzy nt. rasy na wystawach hodowlanych, w specjalistycznych, masowych środkach przekazu, podczas sympozjów, szkoleń i konferencji naukowych itp.,
- propagowanie wykorzystania owiec pogórza w czynnej ochronie przyrody i krajobrazu, np. poprzez zorganizowanie wypasów na terenach cennych przyrodniczo, odłogowanych, przy współpracy z lokalnymi samorządami.
- zaleca się ponadto podjęcie działań na rzecz promocji jagnięciny pochodzącej od owiec pogórza jako produktu regionalnego,
- zaleca się prowadzenie pomiarów zoometrycznych w jak największej grupie owiec w ustalonych odstępach czasu (np. co 10 lat); uzyskane wyniki będą służyć do dokładnego opisu pokroju i ewentualnych jego zmian w czasie.

Od 2021 roku Instytut wprowadził system certyfikacji gospodarstw „Rasa Rodzima”, który przyznawany jest, po spełnieniu określonych warunków, hodowcom, hodowco-przetwórcom oraz produktom pochodzącym od ras rodzimych (<http://ksb.izoo.krakow.pl>).

c. Program ochrony zasobów genetycznych polskiej owcy pogórza powinien być realizowany na terenach jej naturalnego/historycznego występowania, głównie w województwach dolnośląskim, małopolskim, śląskim, podkarpackim i opolskim, w oparciu o tradycyjne systemy utrzymania, z wykorzystaniem trwałych użytków zielonych i przestrzeganiem norm dobrostanu.

11. Nadzór nad realizacją oraz ocena efektywności działania Programu ochrony

Nadzór merytoryczny nad realizacją Programu ochrony zasobów genetycznych owiec rasy polska owca pogórza sprawuje Instytut. Grupa Robocza, działająca przy Instytucie dokonuje oceny efektywności działania Programu poprzez analizę przebiegu realizacji jego celów. Analiza ta jest wykonywana na podstawie danych przekazanych przez Związek oraz Koordynatora Programu ochrony. Grupa opiniuje również sprawy wątpliwe oraz może wnioskować o zmiany w programach ochrony.

Piśmiennictwo z uwzględnieniem poprzednich programów ochrony

Czernek S. (1972). Charakterystyka prac nad owcą pogórza. *Prz. Hod.* 13-14, 22-24.

IZ PIB. Program ochrony zasobów genetycznych owiec rasy polska owca pogórza. Zarz. Dyrektora IZ PIB nr 2/14 z dnia 21 stycznia 2014r.

*PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH OWIEC
RASY POLSKA OWCA POGÓRZA*

Jastrzębska M., Chudoba K., Nowakowski P. (2011). O dalsze losy polskiej owcy pogórza na Dolnym Śląsku Wiadomości Zootechniczne, R. XLIX (2011), 3: 45–51.

Juny M. (1956). Dotychczasowe wyniki doświadczeń nad owca sudecką. Prz. Hod., 8: 27–29.

Kaczor U., Kosiek A., Lasoń K. (2010). Polska owca pogórza – ginący element krajobrazu? Wiad. Zoot., XLVIII, 4: 71–78.

PZO. Program hodowlany owiec rasy polska owca pogórza.

Autorzy programu ochrony

dr hab. Aldona Kawęcka, prof. IZ, dr inż. Jacek Sikora

Program został opracowany we współpracy ze Związkiem.

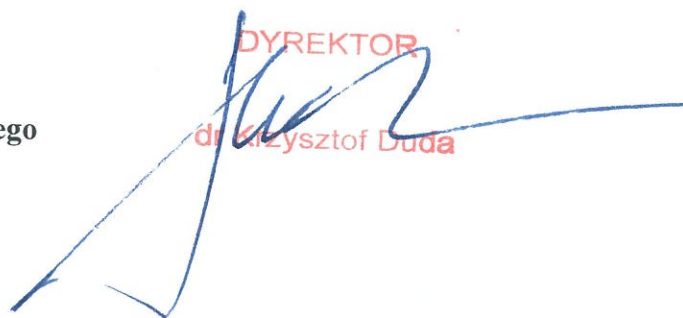
Program został pozytywnie zaopiniowany przez Grupę Roboczą ds. ochrony zasobów genetycznych, uzyskał pozytywną opinię Przewodniczącej Zespołu Koordynacyjnego oraz został zaakceptowany przez Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB .

Wprowadzono Zarządzeniem

Dyrektora Instytutu Zootechniki

- Państwowego Instytutu Badawczego

Nr 9/22 z dnia 21 stycznia 2022 r.

DYREKTOR

dr Krzysztof Duda